

Vsako mlado živinče mora biti, dokler je mogoče, prosto, to je, ne privezano, pa v svoji staji naj se prosto giblje. Najbolj škodljivo je žebetom, če so privezane, ker jih to ne overa samo v rasti, temuč tudi bolezniki in kosti na nogah se jih zavoljo tega lahko lotijo.

#### Toplota v hlevih.

Zastran toplote je bilo že rečeno, da ne smejo hlevi, v katerih živina živi, ne pretopli ne prehladni biti. Pa vsaka domača živina ni enako občutna za gorkoto in mraz; ravná se to po tem, kakoršno kožo ima, ali pa kako je vajena živina.

Ovce že volna mraza bolj varje, in ker hodijo večkrat na pašo, so tudi frišnega zraka bolj vajene; tudi precej velik mraz prestanejo, za veliko toploto so pa zlo občutne; zavoljo tega zbolé prav rade v toplih in zatuhlih hlevih nevarno na krvi. Pa tudi na paši jim je velika vročina, kakor o poldne poletenski čas, dostikrat škodljiva; ako tedaj o takem poletenskem času ni mogoče ovac v senco zagnati, naj se raje v dobro prevetrane hleve nazaj ženejo, kamor opoldansko solnce ne sije.

Goveja živina sploh je za mraz bolj občutna, ker je navajena v toplih in večidel tudi pretopljenih hlevih živeti; treba je tedaj tudi vedno za to skrbeti, da so goveji hlevi topleji kakor ovčji, toda gledati je, da hlevi niso samo topli, temuč tudi snažni morajo biti; zakaj če je hlev pretopen, se dostikrat primeri, da živina nagloma pogine in da jo zlasti rada bolezen z imenom črm ali vrančni prisad napade.

Tudi goveji živini je škodljivo, če sonce naravnost na-njo sije; ako se tedaj opoldne iz hleva žene, je treba take previdnosti kakor pri ovcah.

Konji sploh za mraz niso tako občutni, ker so ga bolj vajeni; toliko bolj jim pa škoduje presoparen in pretopen hlev, zlasti če morajo več dni zaporedoma v njem ostati.

Bolezni možganov, ktere jih večkrat napadajo, kakor kolar, vrtoglavica, izhajajo gotovo tudi iz tega, ker ljudje mislijo, da hleva ponoči nikoli ne morejo dosti zapreti, da bi kaj sapice va-nj ne prišlo, ko so vendar konji bolj kakor vsaka druga domača živina frišnega zraka vajeni.

Prešiči še manj kakor ovce veliko toploto prenesejo; zlasti poleti ni mogoče, jih na dosti hladnem kraju imeti; zavoljo tega je tudi treba, da hlevi in prostori, kamor se podnevi spuščajo, tako ležé, da sonce po mogočnosti malo na-nje sije, posebno mora pa na tacihih prostorih vedno dovolj vode biti, da se morejo prešiči v njih hladiti.

Nič manj kakor prevelika toplota ni tudi večji mraz domači živini škodljiv; zlasti veljá to od mladičev, katerim sploh toplota bolje dé. Prasički in jagnjeta so za mraz silno občutni, in hlevi, v katerih so, morajo vedno dosti topli biti, če ne zadene gospodarje velika zguba. Tedaj tudi ni dobro, da se stare ovce, koj ko se z mrzle pašé in dostikrat vse premočene v hlev vernejo, koj k jagnjetom spusté, ki so domá ostale. Najbolj škodljiv je živini puh in naglo premenjeno vreme; puh je toliko škodljiv, kolikor bolj sogreta je živina, na katero vleče, tedaj posebno potem, ko je mogla živina trdo delati in se sprehajati. Ta škodljivost se dostikrat pri konjih vidi in pa tudi pri družih živinčetihi, ktere v zlo toplih hlevih živé in blizo vrat, okenj in duškov stojé. Živina naj se tedaj v hlevu tako postavi, da mrzla sapa ne puha naravnost na-njo; dostikrat je dosti lesena stena, ktera živinčetove staje varje.

Naglo premenjenje toplote je toliko bolj škodljivo kolikor večji je razloček med toploto in mrazom. Navadno mislijo ljudje, da je samo to živini škodljivo, da iz toplote v mraz pride; gotovo je pa, da se morejo živinčeta tudi takrat premraziti in zboleti, če pridejo naglo iz mraza v topel hlev. Zavoljo tega je tudi treba, da se hlevi tudi poleti prevetrujejo, tisti čas, ko se živina sprehaja ali

je pa pri delu, da je kaka škoda ne zadene, kadar se potem v pretople in soparne hleve vrne. Ako zadnjič hlevi niso nezmerno topli, bo malokadaj kakemu živinčetu škodovalo, če prav naravnost iz hleva vèn na mraz pride.

Kadar se ovce zavoljo striženja kopljejo in umivajo, naj se posebno na to gleda, da se potem na toplem in zračnem kraju osušajo; najslabeji kraj za to je hlev, ker se vlažna para, ktera o sušenju iz ovčjega života puhti, ne dá iz hleva spraviti drugač, kakor da sapa skozi hlev vleče; to je pa ovcam nevarno. Ako pa ta para v hlevu ostane, se ovce preveč počasi osušé, in ostanejo toraj predolgo v veliki vlažnosti, ktera je posebno ovcam zlo škodljiva. Te živinčeta je tedaj po mogočnosti varovati, da dež ne gré na-nje, ker ni le volna potem menj vredna, če je dostikrat premočena, ampak tudi marsiktere nevarne kužne bolezni se izcimijo iz tega. Ravno tako je tudi gosta in vlažna megla škodljiva, ker tudi kakor dež moči; skrben gospodar tedaj svojih ovac o megli ne bo na pašo spuščal, ker velika vlažnost zraka k marsikterim boleznim pripomore.

Tudi ostrižene ovce potrebujejo, da se ne prehladé, posebne previdnosti, da se o deževnem in veterinem vremenu koj po strižbi ne ženejo iz hleva, ker jih volna gotovo varuje, za vlažnost in mraz pa so zlo občutne.

Dostikrat peljejo tudi konje koj na vodo, ko od dela vsi vroči in dostikrat v potu vsi mokri domú pridejo; nevarne bolezni iz prehlajenja, kakor kolika, rah, še celó pljučni prisad so dostikrat nasledki take nemarljivosti. Ravno tako je konjem škodljivo, če, kakor se navadno zgodí, vsi premočeni v hlev pridejo in jih nihče do suhega ne obriše. Skrbni gospodar bo tedaj vselej skrb imel, da se vse njegove delavne živinčeta dobro obrišejo in odrgnejo, preden od dežja vse premočene v hlev pridejo, ali pa se vsaj koj potem, ko v svoje staje pridejo obrišejo in razpravijo.

#### Kako svitel mora biti hlev.

Vsaka živa stvar tekne v svitlobi bolje kakor v tamoti; hlevi naj bodo tedaj svitli ne samo zavoljo tega, da se v njih ložeje dela, ampak tudi zavoljo zdravja živine. Zlasti očém živine je škodljivo, če iz tamnega hleva naglo na sonce pridejo. Ljudje sicer mislijo, da to goveji živini in drobnici ne škoduje, konji pa utegnejo zavoljo tega nevarne bolezni oči dobiti; dostikrat še celó popolnoma oslepé. Nič menj ne škoduje prevelika sončna svitloba sama; torej naj so hlevi tako postavljeni, da sonce živini ne sije ravno v oči; zlasti konjem je to silno škodljivo, kar se lahko iz tega posname, da v tacihih okolišinah dostikrat vertoglavi postanejo, in da konji, kateri imajo že bolj majhno tišavko, (Dummkoller), na preveliki sončni svitlobi še bolj tišavasti postanejo, poslednjič pa še celó znoré. (Dal. prih.)

## Šolske reči.

### 1.

#### Letopis c. k. ljubljanske nižje realke.

V letošnjem letopisu pod naslovom: „Imena, znamenja in lastnosti kemiških prvin“ nahajamo obširen spis slovensk, ki nas je jako razveselil zato, ker obdeluje znanstveno polje, ktero živo sega v djansko življenje sploh, še posebno pa v obrtnijstvo in kmetijstvo, in ker prav srečno nadaljuje slovensko terminologijo v vedi, pri kateri nam je obdelati še mnogo celine. Rajni Matija Vertovec je bil prvi, ki se je lotil z občno pohvalo dosti težavnega dela; veliko lepe tvarine je spravil nepozabljivi rodoljub na dan, — al veliko nam je vendar še zapustil neobdelanega polja. Marljivi in učeni gospod prof. Miha Peternel mu je srčen naslednik. Izvolil si je, kakor iz omenjenega spisa vidimo, za svoje študije imenoslovje kemiško, in kdor po lastnih skušnjah vé, kako tankega sitica je tû potreba za rešetanje novih imen, da od ene strani beseda to prav pové, kar stvar ali lastnost pomeni,

od druge strani pa, da se beseda strinja z duhom gladke slovenščine, bo pač gosp. profesorju rad priznal, da je večidel prav dobro zadel, kar je stvaril, in da je vsakemu, tudi neučenemu, prav lepo razjasnil temno pot, ktera pelje v skrivnosti natorne. Vi pa, ki pravite, da naš jezik je reven, da ni za više vede, berite spet ta spis; če znate brati in če ste pošteni, bote skesani trkali na prsa „mea culpa“, „mea maxima culpa!“ Ni nam tukaj mesto, se spuštati v drobno pretresovanje imenoslovja, ki ga gosp. profesor nasvetuje; le to rečemo, da po naših mislih je pravo pot hodil, kadar je nove besede stvaril, ogibaje se od ene strani nepotrebnih purizmov, ki zatemnujejo namesti da bi razjasnovali, — od druge strani pa tudi se ni brez prevdarka uklanjal terminologiji drugih Slovanov, ako je vidil, da naša slovenska beseda je bolja. Ker gosp. pisatelj nikakor ne misli, da ne bi bilo popravkov treba v tem, kar je stvaril, zato h koncu svojega sestavka ponavlja prošnjo: „naj bi mu natvoroslovci in tudi jezikoslovci kmali po eni ali drugi poti svoje misli o tukaj natisnjenih imenih prijateljsko razodeli.“

Po ustanovljenji imen in znamenj kemiških, profesor Peternel vse nekovine (Metalloide) in tri lahke kovine (leichte Metalle) popisuje po njih poglavitnih lastnostih. Pač je želeti, da bi kmali nasledoval spis še o drugih lahkih in težkih (žlahnih in nežlahnih), in da tako dobimo celi spis, ki ga nam obeta gori imenovani napis. Srčno nas je veselilo slišati, da je ta spis skorej tudi že dodelan, in da se utegne tiskati na stroške kmetiške družbe, ki je tudi Vertovcovi kemii pripomogla na beli dan. \*)

Iz šolskih naznanil, ki jih je sestavil namestni vodja dr. Henrik Mitteis, posnemamo, da učiteljev je bilo pri realki 7, učencov od začetka 139, konec leta jih je ostalo še 124, trije več memo lanskega leta; po narodnosti 81 Slovincov, 50 Nemcov in 8 Italijanov; v nedeljski šoli je bilo 113 obrtnijskih učencov in 10 pomagačev. — Ako pogledamo pisavo teh imen, človeka oči bolé. Namesto, da bi se po pravilu „vsakemu svoje“ pisale slovenske imena po slovensko, nemške po nemško, laške po laško itd., se piše strašna soderga. Tu se pač vidi, kako težko stane, Slovincem nam pravičnim biti; še bolj očitno je pa to, ako pregledujemo krajine imena, sploh nemške, kakor da bi bili Slovenci vsi okoli ali še celó sredi teutoburškega gojzda naseljeni. Saj vendar imamo vseh slovenskih mest, trgov, vasi in sel imena, ki med ljudstvom živé in jih je celó deželna vlada na svetlo dala (glej deželni zakonik leta 1857.)

Da pa ne končamo z jeremijado teh vrstic o letopisu realkinem, še enkrat svojo radost razodevamo gospod Peternelu o njegovem izvrstnem sestavku, kateri — kakor lanski „o slovenskem glasji“ našega vrlega gospod prof. Lesarja — bode našemu slovstvu v veliko djansko korist. In le ta daje pravo ceno letopisom šolskim.

## Originali iz domačega življenja.

Spisal Valentin Zarnik.

### III.

#### Čudni možje.

(Dalje.)

Ko smo zdravice odpili na načelo, po katerem bo Špencir filozofijo razlagal, prične neusmiljeni Lim tako-le:

\*) Pri ti priložnosti si ne moremo kaj, da bi ne omenili, kako zeló Slovenci pogrešamo matice in društva, ktero bi potrebnih knjig dajalo natiskovati. Žalibog je malo pisateljev tako srečnih, da bi zamogli zraven svojih del in trudov dragi domovini žrtovati še svoje pičlo premoženje. Ali bi se s pomočjo slovenskih rodoljubov ne dalo spraviti na dan društvo, ki bi izvrstne vednostne in lepoznavske dela na svetlo dajalo in večidel revne pisatelje podpiralo? To vprašanje stavimo zlasti vam domorodci, ki vam je mili Bog materialnega blaga dovolj dodelil!

„Samo pri naši himni „Hej Slovani“ sem dozdej dvanajst glažev pobil; navdušenost za načelo „prekletih grabelj“ mi je trinajstega pobrala. Predragi! čujte: trinajst! To je pomenljiva številka, in kaj pomeni? Kakor ste že vsi enmalo v prihodnost poljukali, mislim, se ne bote srdili, da se tudi jez enmalo ti špranji približam. Vidim, da pride čas, ko bodo moje sanje resnica in dobimo v Ljubljano jugoslovansko vseučilišče, za ktero je že leta 1848 neki veljaven našinec ministra v interpelaciji nadlegoval. Jez bom kakor profesor anatomije mrličice trančiral in kosti na drat nabiral; Tiln! ti boš pa našo filozofijo razkladal; pa ne omejen in zaprt v ozke zidovje, temuč kakor pri starih Grkih boš bós paritetikaril. Najpripravnejši prostor za tvoje razkladbe bo „Roženpoh“, kjer se bo vsako jutro velika množica okoli tebe zbirala in srkala enako žejnemu jelenu iz pravega vira poznanje našega modroslovja. Tako boš spodrinil pismouke, farizerje in velikaše tistih „deutschliberalcov“, ki dandanašnje tam kavo srkajo, vodo v-se vlivajo, zato pa tudi vodeno čenčajo in se radujejo, da „Roženpoh“ je že po imenu nemška „kolonija“ in podružnica frankobrodsko od 6. do 8. ure zjutraj in popoldne od 4. do 8.

„No, ali si že končal?“ — vpraša preplašeni Tiln s tankim glasom.

„Dobro je, dobro je za zdaj — povzame spet France — odmerjene pol ure je preteklo; ste že skoraj vsi pozabili, da mora zdaj Rostbeef-wine gotovo biti. No, Šuka, poskusi, ali ti je všeč, pa ga ne poženi precej, temuč ga moraš v ustih sèm ter tjè mešati, da pravi okus dobiš.“

Oči vseh se v Šuka vprejo, ki je za kost prijel, da bi mu iz kupice ne padla, in vino pokušati začne. Kanalček je na nepopisljivo vižo škilil, modrijanski Špencir ni nobene gube spremenil in je flegmatično čakal, kaj da se bo vendar iz tega zleglo; le Lim si je ustnice grizel, da bi mu smeh ne vhaljal. Pošteni Šuka prvi dušek enmalo v ustih povalja, potem požre in kmalo zakriči:

„Izvrstna znajdba! izvrstna znajdba!“ Šla je kupica z dolgo kostjo okoli cele mize, vsakdo, še Turibius mora en požirek narediti in enoglasna hvala je donela iz vseh ust. Pa večino predrage kapljice smo pustili Kristofu, ki jo v petih duških vso podavi, se potem vsled te nepričakovane dobrote po prsih gladi in pripoveduje, kako so Angleži neizrekljivo praktičen narod.

Lim pa potegne iz kupice kost, jo slovesno povzdigne in prične: „Mislim, da je šale in smeha zadosti in da ne smemo zabiti, zakaj smo prav za prav sèm prišli; Kanalčkovih pet bokalov smo popili, pa še dozdej nihče spomnil ni, zakaj jih je naš visokodušni prijatelj in slaven trgovec plačal. Vi mi bote dopustili, da človek ne živi samo, kakor Šuka, od konjske kosti v vino namočene, temuč tudi od kake mesnjate, dobro posušene krače; toraj, France, mož beseda, daj, da pričnemo!“

„Le, le, — pa to na me ne spada, naj Kanalček prične, ki je za pijačo dal“ — odgovori mirno Môdrôs.

„Ajd, Kanalček, odreži!“ — se vsi na njega obrnemo.

Kanalček prične mahoma špago odmotavati, se šaljivo smehljá in pride počasi do drugega salastega papirja. Šuka in Špencir sta kakor izstradana volka s Karpatov prežala, tudi Lim ni bil brez strasti, — drugi papir se odmota, zadnje zagrinjalo pade . . . . in . . . . in . . . . ni bilo nobenega klika in krika, kar vsi smo okamneli, ker ni bilo ne duha ne sluha po svinini, ampak bili so stari šlebedri Francetovi, katerim so bile enmalo pred, kakor je bilo viditi, štebale odrezane!! — Nekoliko trenutkov vsi molčimo, Lim se prvi zavé, se na vse grlo zakrohotá, prične ploskati in vpiti:

„Pravo! pravo! France, ta je brez oporeke najbolja današnja! Kanalček, prični, prični, vgrizni no, mi bomo za taboj!“ — Kanalček pa to viditi kar strmí, besede ne zine, vse barve spreminja, s klešami žgani in lepo naviti lasje so mu kar vpadli, po navadi, kakor sem že rekel, je z